

زانستی زمانی دهق و پیوه‌ره‌کانی دهق

رؤمانی (هه‌وره‌کانی دانیال) ی (به‌ختیار علی) وهك نمونه

نومید به‌رزان برزو^١، عومهر نه‌حمهد عه‌زیز^٢

به‌شی زمانی کوردی، کۆلیجی په‌روه‌ده، زانکۆی گهرمیان، که‌لار، عێراق

¹omed.barzan@garmian.edu.krd²umer.ahmed@garmian.edu.krd

المخلص:

عنوان البحث (علم اللغة النص ومعايير النص، رواية (هه‌وره‌کانی دانیال) لبختیار علی نموذجاً)، البحث مقسم على ثلاثة محاور: درس المحور الأول مصطلح ومفهوم علم اللغة النصي، تعريف والبنية النص، تاريخ ظهور علم اللغة النصي وأسباب ظهور هذا العلم وواجباته. وتكلم المحور الثاني عن معايير النص في علم اللغة النصي، التي يجب توافرها في النص حتى يكون نصاً مقبولاً. واحتوى المحور الثالث على تعيين بعض معايير النص في رواية (هه‌وره‌کانی دانیال) لبختیار علی. وانتهى البحث بخاتمة سجل فيها أهم نتائج البحث، وقائمة بالمصادر والمراجع وملخص البحث باللغتين العربية وأنجليزية.

Abstract:

The title of the research is (The Linguistic Context and Context principles, Baxtiar Ali's drama (the clouds of Daniel) as a sample). The research consists of three sections:

The first section introduces the concept of linguistic context, the definition of context, the emergence of linguistic context with the reason behind its emergence, and the function of linguistic context.

The second section mentions the context principles in accordance with linguistic context which is a condition to be available in every context so as to be considered as an approved context.

The third section identifies some of the context principles in Baxtiar Ali's drama (the clouds of Daniel).

Finally, the research ends with the most important conclusions, list of references and the abstract in English.

پیشه‌کی:

زانستی زمانی دهق لقیکی تری زانستی زمانه، که له نیوه‌ی دووه‌می شه‌سته‌کان و نیوه‌ی یه‌که‌می هه‌فتا‌کانی سه‌ده‌ی بیست و یه‌که‌مدا سه‌ریه‌لدا و له‌نیو لی‌کۆلینه‌وه زمانه‌وانییه‌کاندا په‌ره‌ی پیدرا، ئەمه‌ش پاش ئەوه دیت، که زۆریه‌ی قوتابخانه و زمانه‌وانه‌کان له لی‌کۆلینه‌وه‌کانی‌اندا ده‌یانوت (پسته‌گه‌وره‌ترین یه‌که‌ی سه‌ره‌خۆی زمانه)، پاشتر یه‌که‌ی گه‌وره‌تر له‌ پسته‌یان دۆزییه‌وه، که به دهق (Text) ناسرابو. دهق به‌ته‌ن‌ها زمان و په‌یوه‌ندی و نوسین نییه، هه‌روه‌ها کۆمه‌لیک پسته‌ی به‌دوايه‌کدا هاتو نییه، که په‌چاوی باری ده‌ره‌وه‌ی روداو‌ه‌کان و کات و شوین بکات، به‌لکو دهق له هه‌مو ئەمانه و زیاتر پیکدیت، بۆیه لی‌ره‌دا ته‌نها پوه‌اله‌تی دهق نابینن، به‌لکو په‌یوه‌ندییه‌ تیه‌له‌کیشه‌کان و ناسته‌کان و لایه‌نه‌ تیه‌که‌له‌کانی ده‌قیش له‌ دروستکردنی ده‌قدا به‌شدارن. بۆیه دهق کرده‌ی به‌ره‌مه‌ی‌تراوی تیه‌که‌لی نیو زمانه، نه‌وه‌ک کۆمه‌لیک ناخاوتنی پسته‌سازی و نارسته‌سازییه. له‌ پیشه‌نگی زمانه‌وانه‌کانیش (ز.س.هاریس)ه، که له‌ توێژینه‌وه‌که‌یدا به‌ناونیشانی (شیکردنه‌وه‌ی گوتار . Discourse analysis) له‌ سالی (١٩٥٢) پیشه‌که‌شیکرد و تیایدا گرنگی به‌ دابه‌شکردنی په‌گه‌زه‌ زمانیه‌یه‌کان له‌ ده‌قه‌کاندا داوه. هه‌روه‌ها گرنگی به‌ پیکه‌وه‌به‌ستنی دهق و ده‌وره‌یه‌ی کۆمه‌لایه‌تی داوه، هه‌ر ئەمه‌ش وای له‌ زۆریه‌ی زمانه‌وانه‌کان کرد، که گرنگی به‌م جوړه‌ توێژینه‌وانه‌ به‌دن، له‌وانه‌ش توێژینه‌وه‌کانی (ک، ل، بایک) له‌ (١٩٥٤) و (دیل هیمن) له‌ (١٩٦٠) و ...تد. ئەم زمانه‌وانانه‌ش جه‌خت له‌سه‌ر ئەوه

دهكه نه وه. كه (زانستی زمانی دهق لیکۆلینه وهی زمانییه له بونیادی دهقا) (David crystal, 1987: 116). هه ره له بهر نه وهش ئه م زانسته کاریگه ریه کی بهرچاوی له په ره پیدانی مه عریفیی زمانه وانیدا هه بووه. له لایه کی تریشه وه (گرنگی زانستی زمانی دهق له په سنکردنی په یوه ندیه ناوه کی و ده ره کییه کانی پیکهاته ی دهق به هه مو ئاسته جیاوازه کانه وه و پاقه کردنی دیاره جیاوازه کانی شیوه کانی گه یاندن و به کاره یانی زماندا ده ره ده که ویت. هه روه ها له زانسته جوړبه جوړه کانییدا شیکردنه و یان بو ده کریت) (صلاح فضل، ۱۹۹۲: ۲۲۹). ئه مهش ئه وه ده ره ده خات، كه زانستی دهق به هه مو بونیاد و مه رجه ئه رکیه کانییه وه ده بنه بابته ی ناوه ندی توژیینه وه له لیکۆلینه وه زمانییه کاند. بۆیه به باشمان زانی، ئه م توژیینه وه یه بو ئه م زانسته و پیوه ره کانی به گشتی و به تاییه تی له پۆمانی (هه ره کانی دانیال) ی (به ختیار عه لی) وهك نمونه ته رخانه بکه یین. توژیینه وه که له سی ته وه ر پیکهاته وه:

له ته وه ری یه که مدا باس له زاواوه و چه مکی زانستی زمانی دهق، پیناسه و بونیادی دهق، میژوی سه ره له دانی زانستی زمانی دهق و هوکاره کانی سه ره له دانی ئه م زانسته و ئه رکه کانی کراوه. له ته وه ری دووه مدا باس له پیوه ره کانی دهق له پوانگه ی زانستی زمانی دهقه وه کراوه، كه پیویسته له هه مو ده قیکدا هه بن، بو ئه وه ی به ده قیک پیسه ند دابنریت. ته وه ری سییه میش بو دیاریکردنی هه ندیک له پیوه ره کانی دهق له پۆمانی (هه ره کانی دانیال) ی (به ختیار عه لی) دا ته رخانه کراوه. له کو تاییدا گرنگترین ئه نجامه کان و لیستی سه رچاوه کان و پوخته ی توژیینه وه که به هه ردو زمانی عه ربی و ئینگلیزی خراونه ته رو.

(۱) زانستی زمانی دهق:

(۱-۱) زاواوه و چه مکی زانسته که:

له زمانی عه ربیدا هه ریه که له زاواوه کانی (علم النص، علم اللغة النصي، اللسانيات النص،....) به کاره یینراوه. هه روه ها له زمانی ئینگلیزیدا هه ریه که له زاواوه کانی (Discourse analysis، The Grammar of text) به کاره یینراوه. مه به ست له (شیکردنه وه ی گو تار Discourse analysis) لیکۆلینه وه یه له چۆنیه تی دروستبونی یه که ی واتاداری گه وره تر له پرسته کانی نیو زمانی ناخواتن و نوسین، وهك: په ره گراف، گفتوگو، چاوپیکه وتن،...تد، ئه م زانسته ش گرنگی ده دات به:

۱- چۆنیه تی هه لبژاردنی بابته که کان و جیناوه کان و کاته کان و کاریگه رییان له سه ر پیکهاته ی گو تار.

۲- په یوه ندی نیوان ده ربینه کان له گو تاردا.

۳- ئه و بزواتنه ی که قسه که ر بو ناساندنی بابته ی نو ی و گوړینی بابته که دروستیده کات، یان پیدانی پو لی په یوه ندی به رز به به شداربووه کانی تر (Jack C. Richards and Richard Schmidt, 2002: 161).

به پای هه ندی زمانه وان زاواوه ی (زانستی زمانی دهق/ زمانه وانیه دهق) (Ibid: 161) له لیکۆلینه وه ی گو تار ی نوسیندا به کارده یین و به گونجاوتر به به راورد به زاواوه ی (زانستی دهق، شیکردنه وه ی گو تار) ده زان، که له سه رچاوه کاند به رچاوده که ویت. هوکاره که شی ئه وه یه، ئه گه ر بلین (زانستی دهق) ئه و وهك زانستیکی سه ربه خو داده نریت و له زانستی زمان داشیده برین. له کاتییدا (دهق) وهك دانه یه کی زمانی گه وره تر له پرسته شیکردنه وه ی ده چیته چوارچیوه ی (زانستی زمان) وه، هه روه ها زاواوه ی (شیکردنه وه ی گو تار) له زانستی زمانی دهق دورده که ویت وه، هه رچه نده په یوه ندیه کی تیچرژاو له نیوان (دهق و گو تار) هه یه، به وه ی گو تار بریتیه له ناوه پوک و په یامی ده قیک، که راسته وخو په یوه سته به بارودوخیک کومه لایه تی دیاریکراوه وه له کاتیکی دیاریکراودا، به واتیه کی تر گو تار بریتیه له: (دهق + ده وره ر). به لام دهق زیاتر یه که یه کی زمانییه و شیکردنه وه ی له چوارچیوه ی زانستی زمانیه، زیاتر بونیاد و پیکهاته ی پزمانی واتیه که ی ده خرینه ژیر تیشکی لیکۆلینه وه. هه ره که چو ن (روبرت دی بو جران) جیاوازی له نیوان (گو تار . Discourse) و (دهق . Text) دا ده کات، به وه ی (گو تار) جه خت له سه ر شیکردنه وه ی زمانی گو تار و له جوړه کانی گو تار ی جیاوازا ده کات وهك (گفتوگو، چاوپیکه وتن، لیوان،....)، که به شیکردنه وه ی گو تار (Discourse Analysis) ناسراوه، به لام (دهق) پشت به لیکۆلینه وه ی دهقه کانی زمانی نوسراو ده به ستیت، وهك (وتار، تیبینی، هیماکانی پگاو بان، پاپورت)، که به شیکردنه وه ی دهق (Text Analysis) ناسراوه (روبرت دی بو جران)،

١٩٩٨: ٩٨). واته گوتار زياتر له دهقی زارهکیدایه له نیوان دو کەس یان زیاتر، کەچی دهق زیاتر پارچەیهک دهقی نوسراوه، بهلام وهک پێشتر وتمان په یوه نیشیان به یهکەوه ههیه، بهوهی که گوتار له دهقدا بهرجهسته دهبیئت. بهکورتی شیکردنهوهی گوتار بهگشتی لایهنی کۆمهلایهتی یان ناوهپۆکی دهق دهگریتهوه، بهلام زانستی زمانی دهق راستهوخو گرنگی به بونیادی پێزمانی و واتایی خودی دهق ددهات وهک دانهیهکی یان یهکەیهکی زمانی.

لهو پوههیشهوه مه بهست له چه مکی زانستی زمانی دهق (ئهو زانستهیه که له سیماکانی دهق و جوهرهکانی و وینهی په یوهندی و بهیهکه وه بهستنی ناوهوه دهکۆلیتهوه به ئامانجی شیکردنهوهی له وینهیهکی ورددا، که بتوانین لێی تیبگهین و پۆلینیکهین و دانانی ئاراستهیهکی تایبته به خو، ههروهها بهشداریهی له سهکهوتنی کردیهی بهیهکگهیشتن دهکات، که دانهری دهقهکه ههولێ بۆ ددهات و وهگرهکانی بهشداریهی تیدابکهن (David crystal, 1993: 350). بهو واتایه زانستی زمانی دهق (لقیکه له لقهکانی زانستی زمان که گرنگی به لیکۆلینهوهی دهق ددهات، لهو پوههوهی که گه ورهترین یهکهی زمانیه، ههروهها له ههندی لایه ن دهکۆلیتهوه، گرنگترینان: په یوهندی یان بهیهکه وه بهستن و هوکارهکانی و جوهرهکانی، بوگه رانهوه یان سه رچاوه و جوهرهکانی دهو ربهیری دهق و پۆلی بهشداربووان له دهقی نیهر و وهگردا، ئهم لیکۆلینهوهیهش دهقی وتراو و نوسراو دهگریتهوه) (صبحی ابراهیم الفقی، ٢٠٠٠: ٣٦).

١-٢) پێناسه و بونیادی دهق:

له کۆنهوه بۆچون لهباریهی دهقهوه هه بووه، لهوهها توێژینه وهیه کهدا مه وادی ئه ومان نییه، که له کۆنهوه له نیو میلله تاندا چی لهباریهی (دهق) هوه وتراوه بیخهینهرو، بهلکو ئه وهی به لامانه وه گرنگ بیئت، باسیده کهین. (شهریف جهرجانی) بهم شیوهیه پێناسه ی دهق دهکات: (واتای دیار و ناشکرای قسه که ره، ئه و واتایه که قسه که ی له پێناودا کراوه، بۆ نمونه دهوتریئت: چاکه له گه ل که سییدا بکه، که به غه مگین بونت غه مگین دهبیئت، به دلخۆش بونت دلخۆش دهبیئت. دهقاو دهق ئهم وتهیه ناشکرا کردنی ئه قین و سۆزی ئه و که سه یه، لیکدانه وهی تر هه لئاگریئت و یهک واتای هه یه) (شهریف الجرجانی، ٢٠٠٤: ٢٠٢).

(هارالد وینریش) دهلیت: (دهق بریتیهی له چه ند په گه زیکی زمانی، که هه مویان له په یوه ندییهکی ئالوگۆری و په یوه ستیدان، هه ریه که له م په گه زانه یان کۆمه له په گه زه په یوه ستهش له سیستیمیک پیکخوا ی گونجاودان، هه ر به شیکی دهقه کهش پۆل له پونکردنه وهی به شهکانی تر دا ده بیئت) (محمد الاخضر، ٢٠١٥: ٧٥). یان (دهق ئه و پۆلانه یه، که پیکهاتهکانی ناوه وهی له په یوه ندییهکی ناوه کیدان، به و مانایه ی که هه ر په گه زیکی له دهقدا (فریژ، رسته، ... تد) به به رده وامی پشت به په گه زهکانی تر ده به ست، ناتوانین له واتای په گه زیکی بگهین به بی گه رانه وه بۆ په گه زهکانی تر) (نفس المصدر: ٧١). ههروهها (هالیدی) پای وایه، که: ((دهق هه مو به دوا یه که دا هاته وهیهکی رسته دهگریتهوه، که په یوه ندییهکی بهیه که وهیان ده به ستیته وه.

(برینکر): په یوه ندییهکی بهیه که دا هاته وای رسته کانه.

(تۆدۆروف): دهق پیکهاتهیهکی سه ره به خو ی داخوا وه و له کۆمه لی رسته پیکهاته وه و واتایهکی پونی هه یه)) (عبدلوا حید موشیر دزهیی، ٢٠١٤: ٤٨).

لیره دا ویستمان بیرو پای زمانه وانهکان له مه ر (دهق) زیاتر به هه ند وه برگیرین، چونکه له بواری زانستی ئه ده بییدا پێناسه ی جو راوجۆر بۆ (دهق) کراوه، دیاره زیاتر پێناسه کان له پوانگه ی ئه ده به وه جهخت له سه ر ناوه پۆک و ئه و ژانره ده که نه وه، که دهقه که ی پێدانه سرتیه وه (بۆ زانیاری زیاتر پروانه: جهرارد هلبش، ٢٠٠٧: ٢٣٦-٢٣٨).

له به ر پۆشنای ئه و پێناسانه ی سه ره وه دا، ده توانین بلێن له پوانگه ی زانستی زمانه وه، دهق بریتیهی له و دانه زمانیه ی که له سه رو رسته وه یه، گه وره ترین دانه ی ئاستی زمانه، که پێویسته چه ند پێوه ریک له پارچه نوسینیدا هه بیئت، بۆ ئه وه ی به دهق دابنریئت، ئه و پێوه رانه ش بریتین له (ریکخستن، گونجان، پاگه یاندن، دهقناویزان، په چاوی بارودوخ، قه بولکردن)، ههروهها لهباریهی ئه وه ی که ئایا ته نها ده بیئت دانه یهکی زمانی له رسته گه وره تر بیئت به دهق داده نریئت؟ یان مه رج نییه؟ هه ندیک پێیان وایه، که ئاگا داریهی (لافیته) له رسته کورتتره، وهک (بۆ فروشتن، داخوا وه، قه دهغه یه، ... تد) به دهق داده نریئت، به گشتی زۆربه ی زمانه وانان

لهگهل ئهوه دان، كه (دهق) دانهیهکی گهوره تره له پرسته. بهمهش (دهق) بهرترترین یهكهی زمانیه، چونكه دهق دهكهوئته لوتكهی سیسته می زمانه وانیهوه) (جرهارد هلبش، ۲۰۰۷: ۲۲۸). تنانهت شیکردنهوهی دهق بهوه جیا دهکرئتهوه، كه تنهها لیکوئینهوه له ئاستهکانی (دهنگسازي، وشهسازي، پرستهسازي، واتاسازي) ناکات، بهلکو ههولدهات، هه مو ئه و ئاستانه له چوارچیهیهکی گشتیدا کوپکاتهوه، كه ههنگاو بههنگاو لیکوئینهوه له پرستهوه بۆ دهق وهك یهكهیهکی یهکگرتو دهکات و تیایدا کاریگهیری قسهکهر و گوێگر و دوروبهر فراموشناکرئت، كه دهقهكه و دۆخهکی تیایدا پویداوه، هه مو ئه مانهش له چوارچیهی پهگهزهکانی ریکخستنی پرستهسازي و فرههنگسازیداوه.

بهه پیه دهق کردیهکی بهرهههینراوه، ئه مهش بهواتای دو مه بهست دیت: (صلاح فضل، ۱۹۹۲: ۲۱۱-۲۱۲)

۱- دهق په یوهندی به زمانه وه هیه، كه خوی تیایدا چه سپاندوه، ههروهها له ریکه ی جیا کردنهوه و سه رهله نوی بونیادانه وهوه دوباره دابه شده بیتهوه.

۲- دهق کردی گوپینهوه له دهقهکانی تردا دهنوینت: وهك کردی دهقئاویزان، كه چه ندین گوتن له بۆشایی دهقدا تیکه لده کرین، كه له دهقهکانی تره وه وهگران، به جوړیک كهوا له هه ندیکیان دهکات، كه ئهوانی تر دوربخاتهوه و هه ئیان بهو شینیتتهوه.

وهك پیشتر ئاماره مان بۆ کرد، كه گرنگی زانستی زمانی دهق له په سنکردنی په یوهندی به ناوهکی و ده رهکیهکانی پیکهاتهی دهقه به هه مو ئاسته جیا وازه کانهوه. بویه هه مو دهقی دو بونیادی هیه، كه ئه مانه: (Halliday and R. Hassan, 1976: 20)

۱- بونیادی ناوهوه: پشت به هوکاره زمانیهکان ده بهستیت، كه پرگهکان به یه کتره وه گریدهات.

۲- بونیادی ده رهوه: ئه میش باری چواردهوری دهق ره چاودهکات، هه ره له به ره وهش لای وهگر له یه کتر جودا نا کرئنهوه، به لام جیا کردنهوه یان له یه کتر لای توپزهری زمانه وانی پیوسته، ئه ویش به مه بهستی جه ختکردنهوه له و بابه تهی، كه جیکه ی بایه خیتی و دهیهوی لیکوئینهوهی له سه ر بکات.

۱-۳) میژوی سه ره له دانی زانستی زمانی دهق و هوکارهکانی:

هه ره له سه ره تای ده ره کهوتنی ئه م زانسته وه، له لایه نه ره خنه گران و زمانه وانا نه وه مشتومرپیکي زوری دروستکردوه، به لام به گشتی وهکو لقیکی زانستی زمان زۆربه ی نوسه ران پیا یان وایه، كه (هاریس) پیشهنگی دامه زینه رانی زانستی زمانی دهقه و کتیبیکیشی له سه ر زانسته كه به ناوی (شیکردنهوهی گوتار) وه نوسیوه، به لام پیش (هاریس) توپزهریکي ئه مریکی به ناوی (I. Nye) له نامه ی دکتوراکی له سال ی (۱۹۱۲) دا، كه له سه ر (نیشانهکانی تیکدانی پرۆسه ی ته واکاری له زماندا) بووه، به شیکي نامه که ی په یوه سنکردوه به پرۆسه ی به یه که وه به ستنی پرسته له دهقدا.

له و پروه شه وه، هه رچه نده بنه ماکانی دهق كه (هاریس) بۆ دهق داینا بو، زۆر ورد نه بون، بویه هه ندیک له نوسه ران په ره سه ندنی زانسته كه ده گه رینه وه بۆ کو تایی شه سه تکان یان ده قتا کان، بۆ نمونه (د. سعید بصیری) ده قتاکانی سه ده ی رابردو به سه ره تاکانی سه ره له دان و ده ره کهوتنی ئه م زانسته داده نیّت، ئه ویش له سه ر دهستی (کلاوس برینکره)، كه له کتیبه کهیدا به ناو نیشانی (ده رباره ی گرنگی زانستی زمانی دهق)، كه له سال ی (۱۹۷۹) دا نوسیویه تی. به لام له هه شتا کانا قوناغیکي نوی زانسته كه ده ستی ده کات، به تایبه تی دوا ی بلا وونه وهی کتیبی (دهق و گوتار و پرۆسه ی هه ردو نوسه ر (روبرت دی بوجراند) و (ولفان جدر یسلر).

ههروهها (مه مه د ئه خزه ر) یش ده لیت: (له کو تایی شه سه تکانی سه ده ی بیسته مدا رپبازیکی زمانه وانی ها ته کا یه وه، كه هه ندیک زمانه وان به (پیزمانی دهق . نحو النص) و هه ندیکي تر به (زمانه وانی دهق . اللسانیات النصیه . La linguistique textuelle) ناویانده برد، كه له بونیادی دهق و چۆنیه تی به کاره یانی ده کوئیتته وه، هه ره له م پوانگه یه وه ئه م زانسته پیی وایه، دهق تنهها بریتی نییه له چه ند پرسته یه، به لکو دهق یه که یهکی زمانی جۆریه (نوعیه) و تایبه تیتي سه ره کیشی بریتیه له (گونجان و په یوه سنکردن)، واتا په یوه ندی یه که زمانیهکان له پوی واتا و پیزمانه وه) (محمد الاخضر، ۲۰۱۵: ۵۹). به گشتی ده توانین بلین، كه (زمانه وانی دهق لقیکی نوی مه عریفیه، كه له نیوهی دووه می شه سه تکان و نیوه ی یه که می ده قتا کانا هه نگاو به هه نگاو دروستبو، پاش ئه و کاتهش دهستی به گه شه کردنی کردنی به رچا و کردوه، زۆربه ی سه رچا وه پسپوریه کانیش با شترین گه واهی

له‌سه‌ر پاده‌ی به‌رزى ئهم ميوانه نوێيه دده‌ن، كه به شيوه‌يه‌كى گشتى پشتكارپه‌يه‌كى ديارى‌كه‌راوى له‌گه‌ل زانسته زمانپه‌يه‌كان له به‌ره‌بدانى زمانه‌واندا كردوه (فولفانچ هاپنه من و ديتز فنه‌فنج، ۱۹۹۹: ۳).

لەگەڵ ئەوەشدا، کۆمەڵیک ھۆکار ھەن لەپشت سەرھەڵدانی زانستی زمانی دەقەو، لێردا ھەولەدەین، بەکورتی گرنگترینیان بۆخەینەر:

١. زانستی زمان تا سالی شه‌سته‌کانی سه‌دهی بیستمه دانه‌یه‌کی گه‌وره‌تری له ئاستی پێژمان، که پسته‌ی لی‌کدراوه نه‌دۆزببوه‌وه، ئه‌مه له کاتی‌کدا ئه‌م دانه‌یه سودی‌کی زۆری بو داپشتن نابیت، ئه‌مه‌ش به پای ئه‌و زمانه‌وانانه‌ی، که به دامه‌زێنه‌رانی زانستی ده‌ق داده‌نرێن وه‌ (میخائیل باختین) و (رومان جاکوئیس) سنورداریتی ئاستی رێژمان ده‌رده‌خات.

۲. یه کیکی تر له فاکته رهکانی سه ره له دانی زانستی زمانی دهق، نه وه بو وهک (دی بوجراند) دهلیت: (پرۆسه ی په یوه ندی به هوی دانه بچوکه دهنگی و مۆفۆلۆژی و پرێزمانییه کانه وه نه هاته دی، به لکو به به کاره یانی زمان ده بیته له بارودوخی کدا، که به شیوه یه کی دروست نه دای زمان بکات، نه ویش به داپشتنی دهق ده بیته، ئیتر نه وه دهقه کورت یان درێژ بیته) (روبرت دی بوجراند، ۱۹۹۸: ۴).

۳. هه‌ندیک زمانه‌وان پێیان وابو، رسته‌ئەو دانە زمانییە نێیە، کە پرۆسە‌ی ئالوگۆڤی ئا‌خاوتنی پێ‌ی بسپێردرێت، بە‌لکو دەق هە‌لگری ئەو ئە‌رکە‌یە، هەر بۆ‌یە ئە‌گەر بمانه‌وێت تێبێنێ‌یه‌کی وردی چالاکی راستی زمانیی مرو‌ف‌ بکە‌ین، پێ‌ویسته‌ چوارچێ‌وه‌ی رسته‌ تێپەرێ‌نین و لە‌و ده‌قانه‌ بکۆ‌ڵینه‌وه‌، کە قسه‌که‌ر له‌ پرۆسە‌ی به‌کارهێ‌نانی زماندا به‌ره‌مه‌یده‌هێ‌نێت. ئە‌مه‌ش له‌ کاتی‌کدا زۆ‌ربه‌ی رسته‌کان له‌ ئا‌خاوتندا و‌اتاکانیان به‌نده‌ به‌ رسته‌کانی تروه‌. هەر بۆ‌یە (زانستی زمان به‌ پله‌ی یه‌که‌م با‌یه‌خ به‌ بونیادی رسته‌سازی رسته و ده‌ق ده‌دات، هه‌روه‌ها با‌یه‌خ به‌و مه‌رج و تاییبه‌تمه‌ندییانه‌ش ده‌دات، کە په‌یوه‌سته به‌ ده‌ورووبه‌ره‌ جی‌اوازه‌کانه‌وه‌)(صلاح‌ف‌ضل، ١٩٩٢: ٢٢٩).

ئەو زمانەوانانەى پىيان لەسەر سەربەخۆيى پرستە دادەگرت، بە ھەلەدا چون، بۆيە (روبرت دى بوجراند) پيى وايە، كە (پيناسەيەكى يەكگرتومان بۆ پرستە لەبەردەستدانىيە، جگە لەوەش بنەما و پيوانەى جياواز بۆ پرستە ھەيە، ئەمەش وایکردو، كە پرستە وەك پيكاھاتەيەكى بنەرتەى بۆ شىكردنەوێ زمان دابنریت، بەلام ئەم بۆچونە تەمومژاوييە و يەكدەنگى لەسەر نىيە، بۆ نمونە دەوترت تائىستا زياترە (۲۰۰) پيناسەى جياواز بۆ پرستە كراوە(محمد الاخضر، ۲۰۱۵: ۶۷).

٤. هۆكاريكى ترى سهرهه‌لدانى زانستى زمانى دوق ئه‌وه‌بو، كه بونىادگه‌ره‌كان به‌ته‌واوى نقومبوبون له گرنگيدان به فۆرمى كه‌ره‌سته‌كان و پشتگويخستنى واتا. هه‌روه‌ها زمانيان وه‌ك سيسته‌مىكى داخراو ده‌بينى و پرسته‌يان به گه‌وره‌ترين دانەى پيژمان دادەنا، كه زمانى بى شىبكرته‌وه.

۵. یه كيك لهو بابۀ تانه‌ی كه زانستی زمانی دهق چاره‌سهریكرد، بریتیبو له کاریگه‌ری سباق له واتای یه‌كه زمانیه‌ی كاندایا. هه‌روه‌ها ئه‌و كه‌ره‌سته زمانیه‌ی، كه ئه‌ركی په‌یوه‌ستكردن ده‌بینن، وهك (ئامرازی به‌ستن و ئامرازی په‌یوه‌ندی و ...تد) له نیوان پرسته‌كاندایا، به واتایه‌کی تر لیكۆلینه‌وه له په‌یوه‌ندی نیوان پرسته‌كان و زانینی مه‌ودای گونجانیان له ده‌قیکی هاوشپوه‌دا. ئه‌مه‌ش پیوستی سه‌رده‌مه‌كه بو، وه‌كو پیوست لهو بابۀ تانه‌ی كه باسمانكرد، نه‌كۆلدا‌ربویه‌وه. هه‌روه‌ها له بواری (رینوس، وه‌رگیران، شروقه، ...تد) سودیکی زۆر له زانستی زمانی دهق بینرا، چونكه له‌م زانسته لیكۆلینه‌وه ته‌نها له ئاست دانه‌ فهره‌ه‌نگیه‌كاندا ناوه‌ستت، به‌لكو له‌ ئاستی گه‌وره‌تری زمانی ده‌كۆلتته‌وه.

(۴-۱) ئەرگى زانستى زمانى دەق:

گرنگترین ئەرکه‌کانی زانستی زمانی دهق لهم خالانه‌ی خواره‌وهدا ده‌خینه‌پرو: [پروانه: (صلاح فضل، ۱۹۹۲: ۲۴۷-۲۴۸) و (صبحی ابراهیم الفقی، ۲۰۰۰: ۵۵)]

۱- به سنی، دهق (Text Description).

۲- شیکردنه‌وه‌ی دهق (Text Analysis).

مه‌به‌ست له په‌سنی ده‌ق پون‌کردنه‌وه‌ی پیکهاته‌کانی ده‌قه، ئە‌ویش به‌ ده‌ستنیشان‌کردنی پرسته‌ی یه‌که‌م تیایدا و خستنه‌پ‌وی ئە‌و باباته‌نە‌ی که له ده‌قدا له‌گه‌ڵ ده‌رخستنی به‌‌وه‌ندبیه شی‌وه‌ی و واتابه‌کان باس‌کراون، که له ده‌قه‌که‌دان. ب‌گ‌ومان ئە‌مانه‌ش

دهمانگهين به گونجاندن و ريځخستنې پرته يه له دواى يه که کان له ده قدا، به شيويهه که وه که پرته يان ليديت و له و کاته شدا شيکردنه وهى دهق به ته نه خستنه پړى په يوه ندييه ناوه کييه کان ناگريته وه، بگره نامانجيتى، که په يوه ندييه دره کييه کاننيس پرونکاته وه، ليړه شه وه پړلى دهوروبه له کوکړدنه وهى په رشوبلاوى دهق دره ده که ويټ و له يه کتر نزيکه د بڼه وه.

۳- په چاوى پړلى دهق له گهيانندا دهکات له ميانى ناگاداربون له باره ي نيړه و ورگرى ده که دا.

۴- له نامانجانى که زانستى زمانى دهق هولى بۇ ددات، ته نه په سنى ده که کان و شيکردنه ويان ناگريته وه، چونکه نامانجه کهى گشتگيرتر و گشتيتره، نه وهش به وهى له لايه که وه ناماژ بۇ ه مو جوړه کانى دهق و قوناغه کانى له دهوروبه جياوازه کاند دهکات، له لايه کى تر يشه وه پړکاره تيورى و په سنى و پراکتيکييه زانستيه ديارىکراوه کاننيس ده گريته وه.

۵- هروها راقه ي گوتار و ليکدانه وهى پيويستى به ناسته کانى پرته يى و فرهنگى و واتايى و دهنگى و ناوان هيه، ويړاى ناستى ستراتيژى که خوى له هلبژاردنى ستراتيژييه کى ديارىکراو بۇ گوتار دنويټ.

(۲) پيوهره کانى دهق له روانگه ي زانستى زمانى ده قه وه:

دياره، بۇ نه وهى پارچه نوسينيک له روانگه ي زانستى زمانه وه به دهق دابنريټ، زمانه وانه کان کومه ليک پيوهريان داناوه، که پيويست له ده قيدا هين، بۇ نه وهى به ده قىکى په سندن دابنريټ. نه و پيوهرانهش به کو ششى هريه که له زمانه وانان (ديبوگراند، ولفاندر يسر، جوليا كريستيفا، ... تد) دانراون. پيوهره کاننيس نه مانى لاي خواره ون:

۱- ريځخستن (الاتساق . السبك . Cohesion).

۲- په يوه سترکدن (الحبك . الاتحام، الانسجام . coherence).

۳- مهبستى دهق (القصد، intentionality).

۴- قه بولکړدن (القبولية، Acceptability).

۵- په چاوى بارودوخ (رعاية الموقف، المقامية، Situationally).

۶- دهقناويزان (التناس، intertextuality).

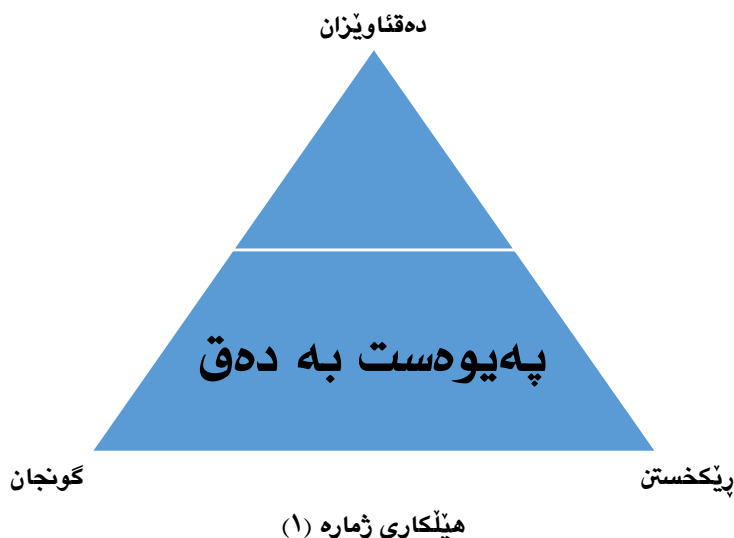
هر له و چوارچيوه يه دا، پيوهره کانى دهق به پيى په يوه ستبونيان به (خودى دهق، نيړه و ورگرى دهق، بارودوخى به ره مه ينانى دهق) بۇ سى پؤل دابه شده کړي:

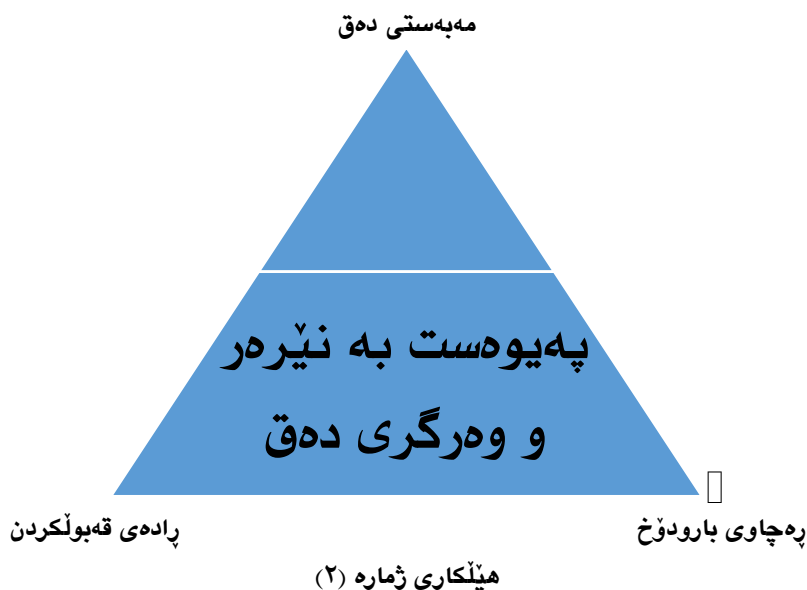
۱- نه و پيوهرانه ي که په يوه ستن به خودى ده قه وه: (ريځخستن و په يوه سترکدن).

۲- نه و پيوهرانه ي که په يوه ستن به نيړه و ورگرى ده قه وه: (مهبستى دهق و قه بولکړدن).

۳- نه و پيوهرانه ي که په يوه ستن به بارودوخى به ره مه ينانى دهق: (په چاوى بارودوخ و دهقناويزان).

هر به مهبستى زياتر تيشخستن سهر دوتويى بابه ته که، ده توانين نه و پيوه ندييه ي که له نيوان پيوهره کانى ده قدا هين، له شيويه دو سيگوشه دا پرونکيه يه وه:

١-٢) ریکخستن (السبك - الاتساق . Cohesion):

به شیوهیه کی گشتی ریکخستن وهک پیوه ریکی گرنکی دهق بریتییه له چوئییه تی مامه له کردن له گهل کهرسته زمانیه کانداه چوارچیوهی ریزمانی زمانیکی دیاریکراودا. دیاره، کهرسته زمانیه کانش له نهجامی ریزبونیان په یوه ندیه کی ریزمانی و واتایی پیکه وه دیان به سته وه، نه م پیوه ندیه کانش له ناستی ناسویدا دهرده کون. هر بویه (ریکخستن هه مو نه و پروسانه دهگریته وه، که بو مامه له کردن له گهل کهرسته زمانیه کانداه له دروستی پوکهدا (Surface structure) به کاردین، به وهی که کهرسته کان له پیوه ندیه کی ناسویدا پشت به یهک ده به ستن به وهی یاسایه کی دیاریکراوه وه (Dependency Rules) (هاتف البرهي، ٢٠١٣: ١٤).

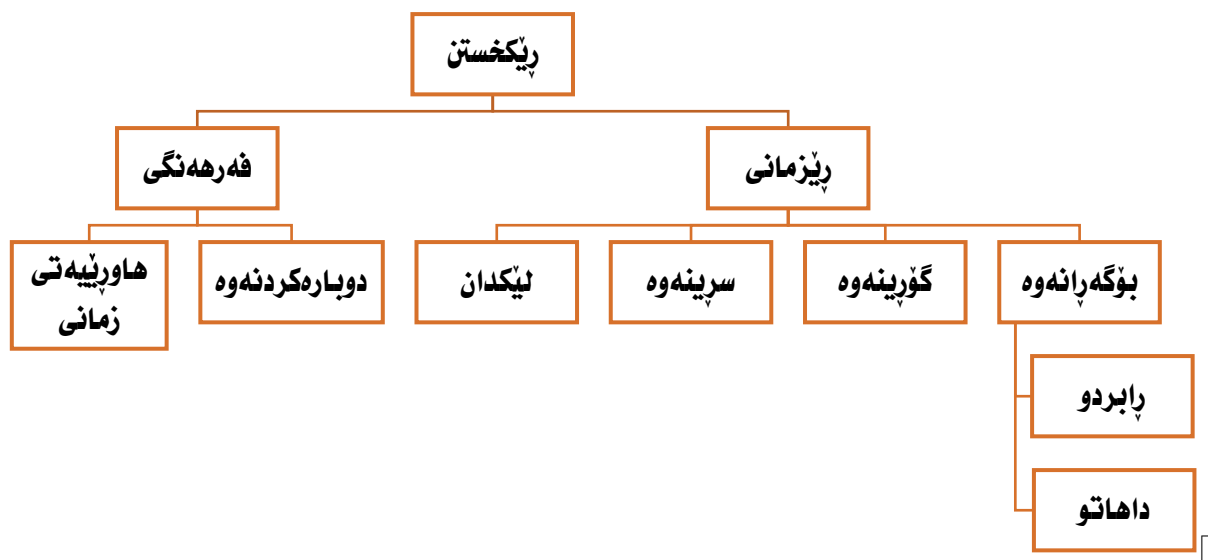
هر وهکو پیشتر ناماژمان پیدا، که ریزبونی کهرسته کان راسته وخو پیوه ندیه یان به واتاوه هیه، بویه پیویسته دهق به شیوهیه ک ریکخرت، که باس له بابته کی دیاریکراو بکات، به بی هیچ هواریک نابیت، له بابته کی به بیه به بیه تر. لایه نیکی تری گرنکی ریکخستنی دهق نه وهیه، که خوینر له کاتی خویندنه وهی دهقه کدا هه ست به وه بکات، که دهقه ک بونیادی گیرانه وه کی له یه کم خاله وه تا کوتایی ته واه و چاوه روانی لای خوینر دروستبکات، به وهی چاوه ری ههنگای دوی نه وه بیت، که نیستا تییدایه. (مهه د نه خزه) له م باره یوه دهلیت: (پیویسته دهق جوریک له پله به پله تییدا بیت، نیتر په یوه ندیه به پیشاندان یان گیرانه وه وه هه بیت، نه مهش ده بیت وا له خوینر بکات، که هه ستبکات، به ناراسته یه کی دیاریکراودا دهچیت. ههروها هه ستبکات، نیستا له قوناغیکی دهقه کدا یه، پیشبینی نه وهش بکات، کهچی له دوی نه م قوناغوه پوده دات) (محمد الاخضر، ٢٠١٥: ٨٣).

١-١-٢) به شهکانی ریکخستن:

هه مو نه و نامرازه دهگریته وه، که له نیوان رسته کان و له نیو رسته کانداه پوئی به ستن و لیکانی فریز و رسته کان ده بینن. ریکخستن وهک پیوه ریکی گرنکی دهق بو دو به شی سهرکی دابه شده بیت، هر یهک له و به شانهش چهن دین به شی تریان لیده بیت وه: (روبرت دی بوجران، ١٩٩٨: ١٠٣)

- ١- ریکخستنی ریزمانی (السبك النحوي - Grammatical cohesion)، نه مانه ی لای خواره وه دهگریته وه:
 - ث. بوکهرانه وه (الاحالة . Reference): ١- رابردو. ٢- داهاتو.
 - ب. گوړینه وه (الاستبدال . substitution).
 - پ. سرینه وه (الحذف . Ellipsis).
 - ت. لیکان (الربط . Junction).

- ٢- رېكخستنې فهرهنگې (السبك المعجمي - Lexical cohesion)، نه مانې لای خواره وه ده گړتې وه:
د. دوباره كړنه وه (التكرار . Reiteration)
ب. پزېكړدن . هاوړپېه تی زمانې (التضام، المصاحبة اللغوية - Collocation).
ده توانېن نه و دابه شكر د نه وې پېشو له شپوهی هیلكارییه كدا بخهینه پرو:

هیلكاری ژماره (٣)

٢. ١. ١. ١. رېكخستنې رېزمانې (السبك النحوي - Grammatical cohesion):
د. بوگه پرانه وه (الاحالة . Reference): په گه زېكې گرنه بو به ستنه وهی یروكې ده قه كان به یه كه وه. به كورتې بوگه پرانه وه بریتیه له و كهرسته زمانیا نه ی كه رولې پېكه وه به ستنې رسته كان ده بین. بو نمونه:
(١) به ناز دیوانی مه حوی كړې، پاشان خویندیه وه.
له م نمونه یه دا مۆرفیمی /ی/ كړداری (خویندیه وه)، رولې بوگه پرانه وه ده بینت، واته ده گه ریته وه بو (دیوانی مه حوی)، به نه هاتنی نه و مۆرفیمه رسته كان په یوه ستنې رېزمان و واتیان تېكه ده چیت.
له روی كاته وه و كه له هیلكارییه كه ئا مژمان پېدا، (بوگه پرانه وه) بو دو جوړ دابه شده بییت:
١- بوگه پرانه وهی رابردو: بو نمونه:
(٢) و كه پېشتر ئا مژمان پېدا، بیرتان بهینیه وه، نه وهی كه با سمانكرد، له ژیر رۆشنای زانیارییه كانی پېشو، له مه و پېش با سمانكرد، ... تد.
٢- بوگه پرانه وهی داهاتو: بو نمونه:
(٣) نه وهی كه دهمانه ویت، له سهری بدوین، له به شه كانی دواتر باسی ده كین، ... تد.
ب. گورپنه وه (الاستبدال . Substitution): بریتیه له گورپنه وهی وشه یه كه به وشه یه كی تر، یان جیگرتنه وهی وشه و مۆرفیمیک له لایه و وشه و مۆرفیمیک تره وه، كه هه مان به های واتیان هه بییت. بو نمونه:
(٤) باوكم خانوه كه مانې فروشت، ئیمه ش دانه یه كی ترمان كړې.
مۆرفیمی /تر/ له بری وشه ی (خانو) به كار هاتو. گرنه ی نه م ته كنیکه له داپشتنی ده قدا نه وهی، كه نوسر ده توانیت بیرو كه كانی خوی بخاته رو به یی دوباره كړنه وهی وشه كان، كه لایه نیكې به هیز نابیت له ده قدا. جیاوازی بوگه پرانه وه و گورپنه وه نه وهی كه (بوگه پرانه وه شتیكې نازمانی ده گړتې وه له زور كاتدا، به لام گورپنه وه نه وه پونده كاته وه، كه چوڼ كهرسته یه كی زمانې له بری كهرسته یه كی تر به كارد هینریت، نه ویش به مه به ستنې زیاد كړدنې په یوه ندی نیو ده قه كه، كه باس له شتیك ده كات، كه پېشتر با سكارو ده (محمد الاخضر، ٢٠١٥: ٩١).

پ. سږینه وه (الحذف - Ellipsis): دیاردهی سږینه وه و لابرډن له بواړی ئیکونومی زمانیدا ژور بلاوه، له هه مو باریکیشدا بریتیه له لابرډنی یه که یه کی زمانی به یی ټیکچونی واتا. بۆ نمونه:

دهرنه که وتنی مؤرفیمی سفر (Zero morpheme)، یان فریدانی دهنګیک له مؤرفیمیک، یان سږینه وهی کرداریک یا ناویک، ته نانه پسته یه که به پشته بستن به وهی که گوینګر یان وهرګر هیچ کیشه یه کی له تیګه یشتنی مه به سته که دا نه بیت، چونکه زمان شتیک فرینادات، نه گهر بزانیټ کار له توانستی دهکات. بۆ نمونه:

(٥) ١- دهنګ : پوژهلټ ← پوژهلټ

ب- ناو : نازاد هاتوه ← هاتوه

پ- فریزیک له دهقدا: نرخي ټهو ئوتومبیله چهنده؟ ← نرخي چهنده؟

لابرډنی بهرکار له چهند پسته یه کی په یوه ست به یه که ده بیت هوی جوانی دهق له پوی پیکخته سته وه، بۆ نمونه:

(٦) ئوتومبیله که م کړی، پاشان برډم بۆ لای وهستا، دواتر به جوانی ششتم، ... تد.

ت. لیکدان (الوصل . الربط . Connectivity): هه مو ټهو نامراز و وشه و مؤرفیمانه ده گریته وه، که پوړی پیکه وه به ستن و لیکدانی پیکهاته زمانیه کان ده بینن، نه مانیش چهند جوړیکن:

١. نامرازی لیکدهر (Conjunction): (و) ی لیکدهر

٢. ټهو نامرازانه ی که پسته ی ئالوز دروستده کن، وهک (که، چونکه، کو، کهوا، له بهرته وه، نه گهرچی، یا وهکو، ... تد).

٣. ژماره: یه که، له سهرتادا، له کوتاییدا، ... تد

٤. پیشاندان: بۆ نمونه، وهک، پروانه، ... تد

٥. کورترکندنه وه: به کورتی، به شیوه یه کی پوخت، پوخته ی ټه مه، له دهرته نجامدا، ... تد

٦. پرونکردنه وه: بۆته وهی، له بهرته وهی، به مانایه کی تر، به جوړیکي تر، ... تد

٧. بیروکه دژه کان و به ستنه وه یان: به لام، له بهرامبر ته وشدا، له گهل ټه وشدا، ... تد

٨. به ستنه وهی کاتی جیاواز به یه که وه: پاشان، پیش ټه وهی، پاش ټه وهی، ... تد

٢. ١. ١. ٢. پیکخته ستنی فهره نگی (السبك المعجمي - Lexical cohesion):

د. دوباره کردنه وه (التكرار . Repetition): نامرازیکی په یوه ست به ناستی فهره نگی زمانه وهی، به گشتی دوباره کردنه وه بریتیه له وهی که نوسر وشه کان دوباره بکاته وه بۆ بیرخته سته وهی به شهکانی پیشو بۆ خوینهر و ناماده سازیکردن بۆ گواستنه وهی ئاراسته ی بیروکه ی دهقه که. (دومنيک منګینو) له م باره یوه ده لیت: (پیشاندانی زانیاری پشت به دو دیاردهی گرنګ ده به ستنیت، که ټه وانیش (دوباره کردنه و پله بهندی) ن. به وهی که نوسر بیرمان بخاته وه، له چی قوناغیکي دهقه که داین؟ ټه ویش به پیشاندانه وهی ټه وانه ی که له پیشتر باسیکردون، ټه مهش وهک هه ولدانیک بۆ به ستنه وهی بیروکه کان پابرډوی دهقه که به داهاتوی دهقه که وه، هه روه ها ناماده کاری بۆ چونه نیو زانیاری تازوه) (محمد الاخضر، ٢٠١٥: ٨٣).

ب. هاوړپیه تی زمانی (المصاحبة اللغوية . Collocation): به شی دوومه له پیکخته ستنی فهره نگی، به کورتی هاوړپیه تی زمانی ټه وهی له دهقدا وشه یه که بینن، راسته وخو پیشبینی هاتنی وشه یه کی تر له پیشیدا یان له پاشیدا بکه ین. هه روه ها بریتیه له وهی په یوه نډیه فهره نگی یه که له نیوان وشه کاند هه یه. دهقناسه کان ټه م جوړه په یوه نډیه یان دابه شکرده ته سهر چهند جوړیک، که بریتین له: (محمد خطابی، ١٩٩١: ٢٥)

١. په یوه نډی دژیه کی: (ژن و پیاو، کوړ و کچ، ... تد)

٢. پیوه نډی زنجیره یی: (پوژ + هه فته + مانګ + سال)

٣. په یوه نډی بهش به به شه وه: (لوت، دم، چاو) په یوه نډی یان به ده موچاوی مروقه وه.

٤. په یوه نډی بهش به گشته وه: (ژور، بنمیچ، هول) په یوه نډی یان به خانووه وه.

په یوه نډی بیرمه نانه وهی: (نه خو ش: دکتور، خویندکار: تاقیکردنه وه، گه شت: فږوکه، ... تد).

٢. ٢) په یوه سترګردن/ګونجان (الحبک - الانسجام . Coherence) :

زور بهی ده قناسه کان ئامار هیان بهم پیوهره ګرنګه ی دهق داوه و به پیو یستیان زانیوه. واته ئهم پیوهره پیو یسته له هه مو ده قیګدا هه بیټ، بوټه وهی به ده قیګی په سه ند دابنریت. ګونجان بریتییه له په یوه ندیی یروکه کانی ده قه که، ئه ګر پیکخستن بریتی بوبیت له په یوه ندیی پیزمانی دهق، ئهوا (ګونجان) بریتییه له په یوه ندیی واتای دهق. به شیوه یه که مروټ له ده قه که تیښګات و توانای وینا کړدی هه بیټ. دیاره (پیکخستن و ګونجان) راسته وخو په یوه ندییان به ده قه وه هه یه، ګونجان بریتییه له په یوه ندیی ناوه وهی دهق، به وهی که یروکه کان به یه که وه په یوه سترګرین، زمانه وانه کان له م باره یه وه پوټی ئامرازه کانی به ستن به ګرنګ داده نین، چونکه به بیټ پیکه وه به ستنی رسته کان له ده قدا، دهق دروستنابیت، ئه ګر چی هه مو رسته کانیش له سه ر به نه مای پیزمانی زمانه که پوټر ابن، له و باره شدا ده به نه کو مه له رسته یه که، نه که دهق. بوټه (ئه ګر رسته کان په یوه ندیی ګونجانیان تیډانه بیټ، ئهوا هچ رسته یه کی ده قه که ناتوانیت بیټه هو، ده رنه نجام، جه خترکړنه وه، په تکرر نه وهی رسته یه کی تر) (محمد الاخضر، ٢٠١٥: ٨٨).

هه روه ها ګونجان چه ند لایه نیکی ګرنګ له ده قدا ده ګریته وه، که ئه مانه ن: [پروانه: (هاتف البرهي، ٢٠١٣: ٢٥٢) و Mrinnejorgense (2002: 173)]
١. لایه نی لوچیکی.

٢. زانیاری ده رباره ی ریکخستن پوداو و کردار و بابته و هه لو یسته کان.

٣. هه ولدان بو پیکه وه به ستنی ئه زمونی مروټایه تی ئه وهی په یوه ندی پیوه هه یه، هه روه ها هه ولدان بو به ستنه وهی کارلیکی زانیاریه کانی نیو دهق (Text present knowledge) به معریفه ی مروټایه تییه وه.

شایانی باسه، پیو یسته له ناستی ګونجاندا دو حالته ی ګرنګ په چاوبکریټ، که بریتین له: (حمودي سعيد، ٢٠٠٨: ١١٠)

١. لیکنده وه: پیکه وه به ستنی ئه و په یوه ندییه شاروه واتاییه ی که له نیوان به شه کانی ده قه که دا هه ن.

٢. چوارچیوهی به کارهینان: بریتییه له بارودوخی به ره مهینانی دهق، شوینی به ره مهینانی دهق، نیهر، وه رګر و بارودوخی ده رونیان، ... تد.

٢. ٣) مه به ستنی دهق (القصد . Intentionality):

بریتییه له و مه به ستنی که نیهر (نوسه ر) ده قه که ی له پیئاودا به ره مه ده هیټ. جا ئیتر بو هه ر مه به ستنی بیټ، ګرنګ ئه وه یه دهق، که پوټرا و دروسته یه کی هه بو، دو پیوه ره که ی تر، که باسه مانکر و پیوه ره کانی تریش هه مویان پیکه وه پوټده بینن، له وهی که دهق مه به ستنی دیاریکراوی هه بیټ. به پیچه وانه وه به بیټ مه به ست دهق ئامانجدار نابیت، خواستی نیهر به جینا هیټ، ګو ګریش وه لامدانه وهی ګونجاوی له به رامبه ردا نابیت. هه روه کو ده وتریت (قه سه که ر قسه یه که ناکات، ئه ګر مه به ستنی تیانه بیټ) (محمد الاخضر، ٢٠١٥: ٩٦).

(دی بوجراند) له باره ی مه به ستنی ده قه وه ده لیټ: (مه به ستنی دهق به و واتایه دیټ، که دهق چی وینه یه کی زمانی پیشکه شه دکات؟ به و مانایه ی، که دهق ئامرازیکه (الوسيلة . Instrument) بو پلانیکی دیاریکراو به ئامانجی ګه شتن به مه به ستنی دیاریکراو له پیګه یه وه) (روبرت دی بوجراند، ١٩٩٨: ١٠٣). دیاره، هه مو ده رپرینیکی واتادار خاوه ن ئاماج و مه به ست نییه، به لکو مه به ست پیو یستی به نیهر هه یه، که ده قه که ی له پیئاو ئامانجیګدا به ره مه هیټ، اوتا ئامانجی ناردی په یام مه رچی بونی (مه به ست) ه له ده قدا.

هه روه ها (ګرایس) پیی وایه، که هه مو پوداو یکی زمانی و نازمانی واتایه کی هه یه، کرده ی نازمانی وه ک بونی هه ر به واتای ده ستنی کړدی باران، سرین و ئاره قه ردانی ده موچاو به واتای ته ریقبونه وه. له راستیدا ئهم کردارانه مه به ستنی له پشته وه نییه، به لکو پروسه ی پیوه ندی مه به ستدار پیو یستی به (نیهر، وه رګر) هه یه.

٢. ٤) راده ی قه بولکردن (القبولية . Acceptability):

ئهم پیوه ره راسته وخو په یوه سته به (نیهر و وه رګر) هوه، ئه ګر دهق قه بولیتی تیډابیت له لایه ن وه رګر هوه، ئهوا به ده قیکی ته واداده نریت، راده ی قه بولکردنیش په یوه سته به به نه مای ریکخستن و ګونجانی دهق و له به رچا وګرتنی چوارچیوهی زمانی و نازمانی.

پادهی قه بولکردنی دهق ((په یوه سته به گوځگر، یان خوښه ری دهق و هه لویستی دهقه که، بیگومان پیکي و گونجان له نیو دهق واده کات، لای خوښه په سهند و گونجاو بیټ)) (عبدالواحد موشیر دزهیی، ٢٠١٤: ٤٥).
لیږدا بۆ ئه وهی ئه م پیوه دهی دهقمان بۆ پوښیته وه، نمونه یه که دهیښینه وه:
له کومه لگه ی کوریدیا، که میوانیک له ده رگا ددهات، ده بیټ به پریز و خوښه ویستیته وه پیښوازی لیښکریټ، ئه وهش په چاوی بارودوخی نازمانیه، ئه گهر ئه و مه رجه ی تیډا نه بیټ، ئه و پادهی قه بولیټی تیډا نامینیت. بۆ نمونه:
(٧) وهرنه ژوره وه، ئیمه له ماله وهین، دهی فرمون
ئهم دهقه ی سهره وه په چاوی بارودوخی نه کردوه و پادهی قه بولیټی تیډا لاوازه.

٥. ٢ (٥. ٢) ره چاوی بارودوخی (رعاية الموقف، المقامية . Situational).

پیوه ریکی دهقه، راسته وخو پیوه ندی به بارودوخی به ره مهینانی دهقه وه هیه. (په چاوی بارودوخی ئه وهی، که ده بیټ، دهق له کات و شوی گونجاوی خویدا به ره مه بیټ، ئه گهر په چاوی کات و شوی نه کرا، ئه و ده قیکی په سهندمان به ره مه نه هیناوه) (هاتف البرهي، ٢٠١٣: ٢٦٦). بویه پادهی قه بولیټی تیډا نامینیت له لایه وهر گره وه، ئه گهر چی له پوی پیکخستن و لیښکدانیسه وه ته واییټ. هه روه ها ((بنچینه ی هه لویست له سهر ئه وه به نده، تا چ پاده یه که دهق گونجاوه له گه ل پیویستی خوښه و ده وروبه ری گشتیدا، ده توانین بلین، که و له دهق ده کات، په یوه ندیه کی به هیزی به هه لویستی پوداوه کانه وه هه بیټ، ئه م به مایه به گرنگترین بنه ما دانه ریټ، که دهق ده خاته چوارچیوهی گه یانندن له ناو کومه لدا)) (عبدالواحد موشیر دزهیی، ٢٠١٤: ٤٦).
(یاکوبسن) یه کیکه له و زمانه وانانه ی که له پرۆسه ی پیوه ندی زمانی له نیوان تاکه کاندای گرنگیه کی زوری به سیاق داوه، دیاره سیاقی نازمانی بریتیه له په چاوی بارودوخی، هه روه ها به لای یاکوبسنه وه پرۆسه ی پیوه ندی له (نیرر و وهرگر و په یام و که نال) پیکدیټ، یاکوبسن پیی وایه، که هیچ په یامیک به بی گه رانه وه بۆ ئه و چوارچیوهی تیډا گوتراوه، تی ناگه ی. هه روه ها ناتوانین له به شه جیا وازه کانی ده قیک یان شیکردنه وهی په مزه کانی بکه ی، به بی گه راندنه وهی کوی دهقه که بۆ ئه و په هه نده ی که لیوه ی هاتوه) (ابو غزاله، ١٩٩٢: ٣٤ - ٣٥).

ئه گهر بمانه ویت نمونه یه که بۆ په چاوی بارودوخی به یښینه وه، که وهک پیوه ریکی دهق زمانه وانان هه ژماریان کردوه، ئه و ده توانین بلین بۆ نوسراویکی وهک:

(٨) تکیه ناگادار به، ریگاکه له ژیر چاکسازیدایه.

ئه گهر ئه م دهقه له سهر ریگایه کی گشتی له سهر تابلویه کی هاتوچو نوسرایټ، ئه و لیڅورپکی ئوتومیل له وه تیډه گات، که له پیښه وهی ئه و ریگایه نوژه نده کریته وه، بویه پیویسته خیراییه کی که مباته وه، به لām ئه گهر هه مان تابلو له باخیکی گشتی له ناو شاردا دانرایټ، ئه و واتاکه ی تارپاده یه که پوښایته وه و خه لکیش له مه به سته که ی ناگه ن.

٦. ٢ (٦. ٢) دهقناویزان (التناس . intertextuality):

(جیرار جینت) له باره ی دهقناویزانه وه ده لیټ: (بریتیه له پیوه ندی هاو به شی نیوان دو دهق به شیوه یه کی ناماده ی، له زور باردا ناماده ی کرده ی ده قیکه له ده قیکی تردا) (محمد الاخضر، ٢٠١٥: ٢٥٦). دیارترین جوړی دهقناویزان وهرگرته، وهک وهرگرته چی دپریکی نوسه ری که له لایه نوسه ریکی تره وه، ئه م دیارده یه به زوری له ستونی پوژنامه و گوڤاره کاندایه یښین، هه روه ها مه رجیش نییه، وهرگرته کهش وهرگرته یکی بی دستکاری بیټ، به لکو ده کریټ کاریگه ری ئایدولوجیا و بیروکی نوسه ری که بیټ له سهر نوسه ریکی تر، ئه م کاریگه رییه ش بیټه هو ی ناماده ی ده قی نوسه ری کارتی که، ئیتر با به شیوه یه کی ناراسته وخو ش بیټ، جگه له وهش ئه گهر ئیمه پروانینه ئه و دهقانه ی که له ئیستادا له بهر دستمان، هیچ یه کیکیان له دونیا یه کی تره وه نه هاتون، هه روه ها تی که لی و هاو به شیکردنی ئه زمونی مروڤایه تی نیوان کومه لگا کان و نیوان کومه لگه یه که به ته نها واده کات، بوار بۆ ئه وه نه میښینه وه، نکولی له راستیبونی ئه م دیارده یه بکه ی، چونکه ئه زمونی بیرو مروڤایه تی له سهرده می داهاتنی نوسینه وه تاییستا له نه وه یه که وه بۆ نه وه یه کی تر ده گوږزیته وه.

٣ . ١ . ٢) دیاریکردنی هه نڊیک له پیوههکانی دهق له پۆمانی (ههوههکانی دانیال ی) (بهختیار عه لی) دا:

٣ . ١ . ٢) ریڅستن (السبک - الاتساق . Cohesion):

٣ . ١ . ١) ریڅستنی پۆمانی:

د. بۆگهپانهوه (الاحالة . Reference): بۆ نمونه له زمانی (قاسم وهلید)ی نیگارکیشهوه:

((پییوسته مروڤ بهردهوام ههولبدات، خهونهکانی ناو سهری خوڤ بگوازیتهوه، نیگاریان بکات، گهر خوڤ نهیتوانی کۆمهک له نیگارکیشان وهبرگیریت. که قسهیدهکرد، دهستی دهبرد بۆ سهری، بۆ سهردلی، بۆ شتهکانی دهروبهری... تد...)) (بهختیار عه لی، ٢٠١٥: ٢٧٥-٢٧٦).

لیره دا هه مو مۆرفیمه /ی/ هکان پۆلی بۆگهپانهوه دهبین، دهگهپانهوه بۆ ناوی کهسیک، که پیشتر باسکراوه.

ب. گۆپینهوه (الاستبدال . Substitution): بۆ نمونه له زمانی دکتۆر سیامه ندهوه (مامه سیا):

((له گه ل شیتی ئاسای و ستانداردا دهزانم چیبکه، بهلام له گه ل شیتی دیلاوردا نازانم چیبکه، باوه پرم وانییه، که سهری کهسیان له کاره با بدهم. نا، دیوانهکانی ئەم شاره پتر به کوتهک، به ئیش، به ماندوکردن چاکدهبنهوه، ئەوه تاکه پښو: ١٨٩)). (سهراوهی پیشو: ١٨٩).

ههردو وشه (کهس و دیوانه) له بری وشه (شیت) به کارهاتون. ئەمهش لایه نیکی به هیزه له دهقدا و دهق له دوباره کردنهوهی ناپه سهندی وشه دهپاریزیت.

پ. سهپینهوه (حذف . Ellipsis): بۆ نمونه له زمانی (پۆناری زهریاوری)یهوه:

((مامم بهردهوام به دهست کهمی زانیارییهکانی خویهوه دهینالاند، ههندی جار دهستی دهگرت به سهرییهوه و دهیگوت: سهرم له بیابانی ئی هاتوه، سهرم بووه به سهراوی لوت، تهیر هیلانهی تیداناکات... تد...)) (سهراوهی پیشو: ١١٧).

وشه (مامم) دوباره نهکراوتهوه، سهراوتهوه، له پرستهی (ههندی جار دهستی دهگرت به سهرییهوه)، ههروهه له پرستهی (تهیر هیلانهی تیداناکات)، وشه (سهرم) سهراوتهوه.

دیاره دوباره کردنهوهی ئەو وشانه خوینەر بیزاردهکات، ههروهه نوسه پرشت به زانیاری پیشو دهبهستیت، بۆیه دهق لهباری سهپینهوه که رهستهیهک کیشی واتایی بۆ دروستناییت.

ت. لیكدان (الوصل . الربط . Connectivity): بۆ نمونه له زمانی (پۆناری زهریاوری)یهوه:

((من ویستم، وهسفی دهموچاوی جهلادی ناو خهونهکه دهستبهکویت، قسهیهکی زۆرم له گه ل زیندانییهکه دا کرد، بهلام وهسفرکردنی دهموچاوی که له خهوندا دهیبینیت، ئاسان نییه،... تد...)) (سهراوهی پیشو: ٢٩).

دیاره، ئەگهر تییینی ئەم نویسنه بکهین، دهبین، که له روی واتایییهوه دو بهشه، ئەم دو بهشه بههوی ئامرازی لیكداری (بهلام) بهیهکهوه بهستراوتهوه. له بهشی یهکهدا کهسیک دهیهویت کاریک بکات، بهلام ناتوانیت بیکات، کهچی له بهشی دوهدا هوکاری نهتوانینهکهی پونکراوتهوه، ئەم دو بیروکهیه بههوی ئامرازی (بهلام) لیكدراون.

٣ . ١ . ٢) ریڅستنی فهرههنگی:

د. دوباره کردنهوه (التکرار . Repetition): ئەم ئامرازه فهرههنگیه له بهشی ریڅستنی دهق دهتوانریت بۆ (مه بهستیکی دیاریکراو، جهختکردنهوه) بهکاربهینریت، بهلام له دهقیدا زۆر دوباره کردنهوهش دهبیته هوی زیان بۆ دهقهکه، بۆیه نوسه دهبییت ئەم تهکنیکه شاره زایانه بهکاربهینیت، نمونه:

((وا دهبینم وهک شاخهکان له ئاسن بن، ئاسنی رهش، چیایهک له ئاسن، که گولی ناسک و قهشهنگی له سهرم پرواه... تد...)) (سهراوهی پیشو: ٣٤٧).

وشه (ئاسن) سی جار دوباره کراوتهوه، ههچهنده دهقی پۆمان زیاتر گوزارشته لهباری دهرونی کاراکتهرهوه، که نویسهی دهق ئەو ئهرکه بهو کاراکتهره دهسهپینیت، که مه بهستیکی، ههروهه پۆمان وهک ژانه ریکی ئەدهبی مهوادی یاریکردنی زمانی تیدایه و به ههمو پیوهریکی زمانی پابه ندنابیت، که بۆ دهق دانراون، بهلام سهرباری ئەوانهش دهتوانین ئەو دهقه بۆ ئەوه لهباری ریڅستنی

فهرهنگییه وه پابهندی پیوه رهکانی دهق بیئت، دهکریئت ئه وه دهقی سهر وه بهم شیویه بنوسینه وه: ((وا دهبینم وه شاخه کان له ئاسنی رهش بن، که گولی ناسک و قهشهنگی له سهر پواوه ...)).

ب. هاوپییه تی زمانی (المصاحبة اللغوية . Collocation): بونی ئه جوره په یوه ندییه له دهقدا پیویسته، به تاییهت له دهقی درێژدا له زۆر باردا نوسهر دهبیئت، پیادهییات، بۆ ئه وهی دهقه کهی له روی واتا و ریکخستنه فهرهنگییه کانه وه سهرکه وتو بیئت، بۆ نمونه له دهقیکی وه که ئه مهی خواره وه پیویسته کردار بۆ دروستبونی په یوه ندییه دژیه کی نه ریکریئت. بۆ نمونه رۆماننوس له زمانی (دکتۆر سیامه ند) وه دهلیت:

((به شهر وه که هه موو عاتیفیه یان ههیه، عه شیرهی زه ریاواریش شتیکیان به رکه وتوه، به لام به شهر ههیه، ده توانیئت درییخات، به شهریش ههیه، ناتوانیئت ...)) (سهرچاوهی پیشو: ٤٩).

ده توانیئت × ناتوانیئت

نمونه یه کی تر:

((چۆن تاوانبار راسته قینه کان له ترسی شهیتانه کهی ناو خویان دهبنه پۆلیس، نه خوشه راسته قینه کانیش له ترسی دهردی خویان دهبن به دکتۆر ...)) (سهرچاوهی پیشو: ٨٤).

تاوانبار ← پۆلیس

نه خوشه ← دکتۆر

شایانی باسه، له ته وهی یه که می توێژینه وه که دا باسمان کرد، که له په یوه ندییه ریکخستنی فهرهنگیدا له به شی هاوپییه تی زمانیدا، زۆرجار له دهقدا وشهیه که دهبینن، وشهیه کی ترمان بیرده که ویته وه، یان به بینینی وشهیه که، پیشبینی هاتنی وشهیه کی تر ده که بین به هوئی زۆر به کارهاتنیان به یه که وه.

٢. ٣) گونجان (الجبک - الانسجام . Coherence):

ئاستی واتایی دهق دهگریته وه، به وهی خوینه ر له ئه نجامی خویندنه وهی دهقی، له کۆتاییدا ههست به وه بکات، که په یوه ندییه کی واتایی له نیوان پرسته و به شه جیا جیاکانی دهقه که دا ههیه. ئه گهر ئه وه په یوه ندییه واتایی نه بیئت، ئه وا به دهق دانانریئت. هه روه ها له ئاستی گونجانی دهقدا، پیویسته ئه وه دهقه ره چاوی چوارچیوهی زمانی و نازمانی بکات. بۆ نمونه له زمانی (پینواری زه ریاواری) یه وه:

((خه ونه کهی دانیال سهره تا شتیکی گرنگ دیارنییه، کۆمه لیک په له هه وری سوورن، که بارانی که دهبارینن وه که خوین، به لام هه ر زو هه وره کانی دانیال له هه موو دیلاوردا دهنگه داته وه ...)) (سهرچاوهی پیشو: ٥٦).

خوینه ر له دوا ی ئه وه پارچه نوسینه، واتایه که هه لده هینجیئت، که باس له که سی که دهکات، خه ونیکی بینیه، خه ونه که ش بریتییه له وهی که هه وری که خوینی ئی دهباریئت.

هه روه ها بۆ تیگه یشتن له م پارچه نوسینه ی دهقی رۆمانه که پیویستمان به وه ههیه، که بزانین ئه م دهقه له چی سیاقیدا گوتراوه؟ واته ریکخستنی پیوه ندییه نیوان نوسه ری دهق و خوینه ر، دهبیئت پیشتر نوسه ر (دانیال) ی ناساندیبت به خوینه ر، پاشان وه سفی که سایه تی و هوئی باسکردنی ئه م خه ونه بکات. بۆ ئه وهی خوینه ر تیبگات، له وهی به شه کانی تری ئه م دهقه که تارادهیه که له روی واتایییه وه په یوه ندییه بام خه ونه وه ههیه، بۆیه پیویستیان به و زانیارییه دهبیئت، ئه مه ش پیکه وه به ستنی یروکه جیاوازه کانی دهقه کهیه.

٣. ٣) مه به ستی دهق (القصد . Intentionality):

له راستیدا، دهق که لایه نی ریکخستن و گونجانی تیدابو، دهبیئت مه به ستیکی دیاریکراوی هه بیئت. واته ئه وه مه به ستی که دهقه که ی له پیناودا نوسراوه و وتراوه. ئه گهر مه به ست له دهقدا نه بیئت، ئه وا به دهق دانانریئت.

له م باره یه وه (میخائیل باختین) دهلیت: (دو هوکار له پشت به دهقبونی پارچه نوسینی که وهن، که ئه وانیش:

١. نییه تی دهق.

٢. هه وڵدان بۆ جیبه جیکردنی ئهو نییه ته.

ئهم دوانهش له دهقدا له مللانیان به شیوهیهکی دینامیکی (محمد الاخضر، ٢٠١٥: ٩٧). بۆ نمونه:

((له قاوهخانهی (عشق و کتیب)، که کۆمهلیک کوپی قژدریژ دهیانبرد بهرپوه، قاسم وهلیدم بین، که پیکهوه له دواناوهندی دهمانخویند، قاوهخانهکه که سهنتهری کۆبوونهوهی ئهو گهناجه بوو، که تازه پییان دهخسته جیهانی کتیب و هونهروه، ههریهکهیان خویان به کامویهک، موزارتیک، یاخود مایهر هۆلیدیکی نوی دهزانی زۆربهیان، که دههاتنه ژووری، چاوهپوانی ئهوه بوون، قهدر و حورمهتی بلیمهتیکیان لیبنریت)) (بهختیار عهلی، ٢٠١٥: ٨٧-٨٨).

له پوانگهی (گرایس)هوه دهتوانین بلین، که نوسهری ئهم دهقه نیره وه ئیمهی خوینهریش وهرگرین، مهبهستی نوسهر له دهقهدا ئهوهیه، ئیمهی خوینهر تیبهگهین، که ئهو قاوهخانهیه کۆمهلیک گهنجی تیدایه، که ویست و ئارهزی دهرکهوتنیان ههیه، لهم ریگهیهشهوه نوسهر وینهی چینیکی کۆمهلمان بۆ دهکیشی، که ئیمه له ژبانی واقعیدا به بهرجهستی دهیبین. کهواته ههمو دهقیک مهبهستیکی ههیه، ئهم دهقهی سهرهوهش جگه لهو ئهرکهی له چوارچیوهی پۆمانهکه پیی سپێردراوه، مهبهستی نوسهرمان بۆ دهردهخات.

٣. ٤. دهقناویزان (التناصية . Intertextuality):

لهبارهی دهقناویزانهوه، (سهلاح فهزل) دهلیت: (دهقناویزان بریتییه له پرۆسهی ئالوگۆپی له نیوان دهقهکان له ناست وشه و زاراوه و واتادا، به مانایه دهقیک سود له دهقهکانی پیش خوی وهردهگریت) (صلاح فضل، ١٩٩٢: ١٢٨).

بهلام بهلای (جولیا کریستیفا)وه بۆ ئهوهی دهقناویزان بهرجهسته بی، مهرجه دهقیک به شیوهیهکی کردیهی وه که بهشداری دهقیک به چهند وشهیهک، یان به چهند دیریک له دهقیکی تردهه بی. ههر لهو چوارچیوهیهدا (روبرت دی بوجراند)یش پیی وایه، که (دهقناویزان بریتییه له پهیوهندی دو دهق به شیوهیهکی راستهوخو یان به شیوهیهکی ناراستهوخو بههوی ئامرازیک یان ناوهندیکهوه) (روبرت دی بوجراند، ١٩٩٨: ١٠٤).

ئیمه دهزانی چیرۆکی پیغه مبه (نوح) له کتیبه ئاسمانی و میژوییهکاندا باسکراوه، نوسهری دهقی ئهم پۆمانه بۆ دهوله مهندی پۆمانهکه و پیشاندانی ناستی مهعریفی و راکیشانی سهرنجی خوینهر و وهسف و ویکچواندن و گهرهکردنی ئهو پوداوهی باسیکردوه، چیرۆکی (نوح)ی بهکارهیناوه.

ههرهوهکو پۆماننوس له زمانی (پروفیسۆر بهنام)هوه دهلیت:

((مروقی راستهقینه کهسیکه، تهنها مروقهکان له مهترسی ئاگادارد هکاتهوه، مروقی راستهقینه کهسیکه وهک نوح، که توفان دهبینیت و خوی بۆ ئاماده دهکات، توفان دهبینیت و کهشتی خوی دروست دهکات. ئهمرو له سهردهمی کداین، کهشتی گهره دروست ناکریت، توفانهکه ههموو کهشتیهکی گهره نوقمه دهکات، ئهوه که دهکریت بهلهمیکی بچووک، که خوت و هندیک مهخلوقاتی تیبخهیت ... تد)) (بهختیار عهلی، ٢٠١٥: ٥١٠).

ئه نجامهکان

١. زانستی زمانی دهق لقیکی زانستی زمانه و له ههمو ئه وابه تانه دهکۆلیتهوه، که پهیوهستن به دهقهوه له چوارچیوهی زانستی زماندا. ههرچنده دهق وهک بابتهیکی زیندو له زانستی ئهدهبیاتناسیدا کهرستهی لیکۆلینهوهیه، بهلام زانستی زمان بنهما و شهنگستی خوی بۆ مامهله لهگهڵ دهقدا ههیه.

٢. پهیوهندی نیوان پرسته و دهق پهیوهندییهکی تهواوکه رانهیه، بهوهی پرسته بونیادی دهقه، پیویسته پشت به پرزمانی پرسته و واتاکانی نیو شیکردنهوهی بونیادی دهقدا بهستریت، بهمهش سیستهمیکی پرستهی و واتایی یهکگرتو دروسته بی و ههر دوکیان پیکهوه گریده دات.

٣. له پروانگه‌ی زانستی زمانی ده‌قه‌وه، کۆمه‌لیک پی‌وه‌ر بۆ ده‌ق دانراون، دیاره‌ هه‌ر ده‌قیك ئه‌و پی‌وه‌رانه‌ی تی‌دابیت، ئه‌وا به‌ ده‌قیکی په‌سه‌ند داده‌نریت و به‌پیچ‌ه‌وانه‌شه‌وه‌ پاسته‌. له‌ لایه‌کی تریش‌ه‌وه‌ پی‌اده‌کردنی ئه‌و پی‌وه‌رانه‌ به‌سه‌ر ده‌قدا، ئه‌وه‌مان بۆ پونده‌کاته‌وه‌، که‌ تا چه‌ند ئه‌و ده‌قه‌ توانیویه‌تی به‌ شی‌وه‌یه‌کی ته‌ندروست مامه‌له‌ له‌گه‌ڵ ئامرازه‌ زمانیه‌کاندا بکات.
٤. گرنگی دیاریکردنی پی‌وه‌ره‌کانی ده‌ق له‌سه‌ر ده‌ق له‌وه‌دایه‌، که‌ ده‌توانریت بۆ وتنه‌وه‌ی زمان سودی لی‌وه‌ر‌ب‌گیریت، هه‌روه‌ها بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی که‌ زمانی کوردی زمانی دووه‌میانه‌.
٥. هه‌رچه‌نده‌ ئه‌م زانسته‌ زیاتر ئه‌رکی په‌سنکردن (وه‌سفکردن) به‌جێده‌گه‌یه‌نیت وه‌ک له‌ بریار و په‌خنه‌، به‌لام له‌ ئه‌نجامی جیبه‌جێکردنی هه‌ندیک له‌ پی‌وه‌ره‌کانی زانستی ده‌ق له‌ پۆمانی (هه‌ره‌کانی دانیال)ی به‌ختیار عه‌لی، ئه‌وه‌مان بۆ پون‌بووه‌وه‌، که‌ نوسه‌ر له‌ زۆربه‌ی شوینه‌کاندا به‌سه‌رکه‌وتویی مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ ئه‌و پی‌وه‌رانه‌دا کردوه‌، وه‌ک [١- پیک‌خستن/ ١- پیک‌خستنی پیزمانی: بۆگه‌رانه‌وه‌، گۆرینه‌وه‌، سه‌رینه‌وه‌، لی‌کدان)، ب- پیک‌خستنی فه‌ره‌نگی: هاو‌پیه‌تی زمانی. ٢- گونجان. ٣- مه‌به‌ستی ده‌ق. ٤- ده‌قناو‌یزان]. ته‌نها له‌ چه‌ند شوینیکی که‌مه‌دا نه‌بیت، که‌ له‌نگی له‌ مامه‌له‌کردنی له‌گه‌ڵ ئه‌و پی‌وه‌ره‌دا ده‌بینریت، ئه‌ویش (ب- پیک‌خستنی فه‌ره‌نگی: دوباره‌کردنه‌وه‌)یه‌.

سه‌رچاوه‌کان

١. به‌ختیار عه‌لی (٢٠١٥)، پۆمانی هه‌وره‌کانی دانیال، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی ئه‌ندیشه‌، سلیمانی.
٢. عه‌بدولواحید موشیر دزه‌یی (٢٠١٤)، پراگماتیکی ده‌ق و گوتار، هه‌ولێر.
٣. ابو غزاله‌ (١٩٩٢)، مدخل الى علم اللغة النص، بیروت.
٤. جرهارد هلبش (٢٠٠٧)، تطور علم اللغة منذ ١٩٧٠م، ت/ أ. د. سعید حسن بحیری، طبعه‌ الاولی، مکتبه‌ زه‌راء الشرق، القا‌ه‌ره‌. مصر.
٥. حمودي سعید (٢٠٠٨)، الانسجام والاتساق النصي . المفهوم والاشكال، جامعه‌ بالمسیله‌، الجزائر.
٦. روبرت دی بوجراند (١٩٩٨)، النص والخطاب والاجراء، ترجمه‌/ د. تمام حسان، عالم الکتب، القا‌ه‌ره‌.
٧. صلاح فضل (١٩٩٢)، بلاغة الاخطاب وعلم النص، عالم المعرفه‌، الکویت.
٨. صبحی ابراهیم الفکی (٢٠٠٠)، علم اللغة النصي بين النظرية والتطبيق، طباعه‌ دار قباء، القا‌ه‌ره‌.
٩. شریف الجرجانی (٢٠٠٤)، التعريفات، دار الفضيله‌، القا‌ه‌ره‌.
١٠. فولفجانج هاینه‌ من و دیتر فیه‌فجیر (١٩٩٩)، مدخل الى علم اللغة النصي، ت/ د. فالج بن شیبب العجمی، مطابع جامعه‌ الملك سعود، الریاض.
١١. محمد الاخضر (٢٠١٥)، مدخل الى علم اللغة نص ومجالاته تطبیقيه‌، الدار العربیه‌، الجزائر.
١٢. محمد خطابی (١٩٩١)، لسانيات النص، المركز الثقافی العربی، بیروت.
١٣. هاتف البره‌ی (٢٠١٣)، معايير علم نص مقاربه‌ النسقيه‌، کلیه‌ التربویه‌ مفتوحه‌، جامعه‌ القادسیه‌، العراق.
14. David crystal (1987), The Cambridge Encyclopedia of Language, Cambridge University.
15. David crystal (1993), A Dictionary of Linguistics and phonetics, Blackwell.
16. Halliday and R. Hassan (1976), Cohesion in English, Longman, London.
17. Jack C. Richards and Richard Schmidt (2002), Longman dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics, Third edition.
18. MrninerJorgense (2002), Discourse Analysis - Theory and method. □